

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДІВНІЙ ГАЛУЗІ

Гудима А. А., Єрьомкін Є. А.

Приведены исследования различных аспектов управления инновационной деятельностью предприятий. Целью работы является выявление особенностей разработки инновационной политики предприятия с учетом объектов интеллектуальной собственности, принадлежащих предприятию, приносящих дополнительную прибыль и способствующих повышению уровня конкурентоспособности продукции. Приведены аспекты действующего законодательства Украины, из которых следует, что интеллектуальная собственность предприятия как результат научно-технического творчества (техническое решение) имеет возможность получить правовую охрану. В данной работе рассмотрены особенности и специфические подходы к правовой охране интеллектуальной собственности. Приведены особенности инновационной деятельности машиностроительных предприятий в рыночных условиях. Предоставлены практические рекомендации по разработке инновационной политики для предприятий машиностроительной отрасли.

Наведені дослідження різних аспектів управління інноваційною діяльністю підприємств. Метою роботи є виявлення особливостей розробки інноваційної політики підприємства з урахуванням об'єктів інтелектуальної власності, які належать підприємству та приносять додатковий прибуток та сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності продукції. Приведені аспекти чинного законодавства України, з яких виходить, що інтелектуальна власність підприємства як результат науково-технічної творчості (технічне рішення) має можливість отримати правову охорону. В даній роботі розглянуті особливості та специфічні підходи до правової охорони інтелектуальної власності. Наведені особливості інноваційної діяльності машинобудівних підприємств в ринкових умовах. Надано практичні рекомендації з розробки інноваційної політики для підприємств машинобудівної галузі.

This article studies the various aspects of innovation management at enterprises. The aim of the research is defining peculiarities of innovation policy taking into consideration the enterprise's intellectual capital that contributes to additional income (revenue) and increasing competitiveness of products. The aspects of current legislation of Ukraine are presented and they state that intellectual capital of a company as the result of scientific and technical creativity can get the legal protection. The characteristics and specific approaches to the legal protection of intellectual capital are considered. The innovation activity features of machine-building plants in market conditions are given. Practical recommendations on innovative policies for machine-building enterprises are provided.

Гудыма А. А.

ассистент кафедры «Учет и аудит» ДГМА

Еремкин Е. А.

канд. техн. наук., ст. преп. кафедры МТО ДГМА

evg-eremkin@yandex.ru

УДК 330.341; 347.77

Гудима А. А., Єрсьомкін Є. А.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОСНОВА ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДІВНІЙ ГАЛУЗІ

Важка ситуація склалася в машинобудівному комплексі України. Відбувся спад обсягів виробництва, погіршилися показники відновлення продукції, яка випускається підприємствами, у загальному обсязі відзначається надзвичайно низький рівень інноваційних процесів. Галузь виявилася особливо вразливою у зв'язку з конкуренцією на світовому ринку.

Дослідження різних аспектів управління інноваційною діяльністю підприємств здійснили у своїх працях О. М. Алимов, Б. М. Андрушків, А. Є. Батюк, Л. К. Безчасний, О. І. Білоцерківський, М. С. Білик, В. Г. Бодров, Р. В. Бойко, П. Т. Бубенко, П. Ю. Буряк, О. В. Буток, Л. Водачек, П. Грудницький [1], С. Н. Зубенко, А. Іванченко [2], М. І. Крупка, О. Є. Кузьміна, В. П. Мельник, А. С. Музиченко, Л. Ф. Новікова, В. В. Радченко та інші.

Перехід України до ринкової системи ведення господарства привів до зміни розуміння місця й основної мети інноваційної політики на підприємстві, нової системи планування на мікрорівні, тобто підприємство самостійно визначає, з ким, як, коли, для кого і яким образом працювати.

Однак інноваційна діяльність як об'єкт управління виявилася недостатньо розробленою, практично не розглядалася в комплексі з об'єктами інтелектуальної власності, що спричинило відсутність обґрунтованої довгострокової концепції розвитку ринку інновацій та інноваційного розвитку економіки підприємств й стратегії державної інноваційної політики [1, 3].

Адаптація вітчизняних підприємств до роботи в умовах нестабільного зовнішнього середовища, що динамічно змінюється відносно кон'юнктури ринку, проходить важко. Після розвалу адміністративно-планової системи українські товаровиробники опинилися в зовсім незвичній ситуації, коли продукцію потрібно не тільки виготовити, але головне - продати. У нових умовах господарювання саме ринок визначає потребу в продукції й послугах, диктує вимоги до її споживчих властивостей й якості. Але ще й дотепер багато виробників до кінця не усвідомили, що значить працювати на споживача [1, 2, 4].

Метою роботи є виявлення особливостей розробки інноваційної політики підприємства з урахуванням об'єктів інтелектуальної власності, які належать підприємству, приносять додатковий прибуток та сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності продукції.

Стратегією економічного й соціального розвитку України передбачено, що пріоритетом державної політики на сучасному етапі є структурна перебудова промисловості, перехід до інноваційної моделі економічного росту.

Наявний науково-технічний потенціал машинобудівної галузі відображається в структурі промислового виробництва й експорту, де поки переважає продукція з низьким рівнем переробки. Тому завдання забезпечення максимальної конкурентоздатності й ефективності вітчизняної економіки поставлено в ранг національного пріоритету: розроблено довгострокову програму стратегічного розвитку «Україна-2020». Базою для підвищення конкурентоздатності й збільшення експортного потенціалу держави повинні стати інноваційне техніко-технологічне відновлення виробництва, реалізація енергозберігаючих й інноваційних моделей розвитку економіки, нарощування випуску технологічної, наукомісткої продукції. Можливість одержання значного доходу від володіння новими технологіями та виключне право на об'єкт промислової власності є особливим видом конкурентних переваг в умовах ринкових

відносин. Тому сьогодні набули актуальності питання підвищення ефективності керування в сфері інтелектуальної власності й прискорення інноваційних процесів на підприємствах машинобудівної галузі.

З огляду на положення статті 41 Конституції України [5] правове регулювання відносин щодо інтелектуальної власності прирівнюється до правового режиму регулювання відносин щодо власності. Власник прав інтелектуальної власності має всі три правомочності: володіння, користування, розпорядження об'єктами власності. Інші особи (не власники), як правило, мають ці правомочності кожен окремо (в залежності від правомочності й волі власника). Відносини щодо власності в Україні регулюються в основному Цивільним Кодексом України (далі – ЦК України). Так, статтею 418 Книги четвертої ЦК України, яка має назву «Право інтелектуальної власності», встановлено, що право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або майнові права інтелектуальної власності). Таким чином, законодавство України виходить з того, що інтелектуальна власність є власністю особи, але регулювання відносин щодо права інтелектуальної власності потребує дещо спеціального підходу.

Створення і використання результатів науково-технічної творчості вимагає вкладення значних коштів, часу, зусиль на різних етапах дослідження, створення і виробництва. Однак вже створені результати науково-технічної творчості відтворити доволі просто і дешево.

Об'єкт промислової власності, такий як винахід, корисна модель, може мати правову охорону лише тоді, коли він є результатом науково-технічної творчості особи та відповідає умовам, необхідним для набуття правової охорони.

Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [6, 7] встановлено, що надання права на кожний з об'єктів промислової власності передбачає чітко визначений порядок. По-перше, необхідно подати заявку встановленого змісту. Ця заявка має містити не тільки інформацію, що ідентифікує заявника (фізичну чи юридичну особу), але й дати можливість визначити обсяг правової охорони, обумовлений формулою винаходу (корисної моделі).

За українським законодавством винахід (корисна модель) – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології. Причому заявка на видачу патенту на винахід може бути перетворена в заявку на видачу патенту на корисну модель і навпаки. Ці об'єкти прав інтелектуальної власності відрізняються лише процедурою видачі охоронного документа. Чому за нашим законодавством різні охоронні документи видають на однакові об'єкти? Механізм здійснення правової охорони корисних моделей більш простий, дешевий і швидкий, завдяки чому правова охорона корисних моделей важлива для малого бізнесу, який відіграє стратегічну роль по відношенню до новацій і швидкого відгуку на вимоги ринку. Слід відмітити, що на отримання національного патенту на винахід, як правило, необхідно витратити близько двох років, європейського – чотирьох років, а права на корисну модель можна зареєструвати за півроку.

Правова охорона корисних моделей сприяє першим крокам інноваційної діяльності. Але відсутність проведення кваліфікаційної експертизи заявок на корисні моделі може призводити до дублювання видання декількох охоронних документів на аналогічні вирішення корисних моделей, що може спричинити серйозну погрозу при подальшому захисті прав.

Нормами Закону встановлено, що об'єктом винаходу (корисної моделі) можуть бути: продукт (пристрій, речовина, біологічний матеріал тощо); процес у будь-якій сфері технології (процес, прийом, спосіб, застосування продукту чи процесу); нове застосування продукту чи процесу.

Тобто, результат науково-технічної творчості (технічне рішення) може одержати правову охорону – бути об'єктом права інтелектуальної власності – лише тоді, коли він відноситься до одного із зазначених у Законі об'єктів.

Більш детально з характеристиками об'єктів винаходу можна ознайомитися в Правилах складання і подання заявки на винахід та заявки на корисну модель, що розроблені відповідно до Закону та визначають вимоги, що пред'являються до заявок на винаходи і корисні моделі.

Обсяг правової охорони винаходу (корисної моделі) визначається формулою. Тлумачення ж формули повинно здійснюватись в межах опису винаходу (корисної моделі) та відповідних креслень. Формула повинна виражати суть винаходу, базуватись на описі і викладатись у визначеному порядку ясно і стисло. Відповідно до норм чинного законодавства формула винаходу визнається такою, що виражає його суть, якщо вона містить сукупність суттєвих ознак, що достатня для досягнення зазначеного заявником технічного результату.

Інноваційна політика передбачає об'єднання технічної політики й політики капіталовкладень, вона спрямована на впровадження нових технологій і видів продукції, що передбачає вибір певних об'єктів досліджень, за допомогою яких підприємство намагається сприяти, насамперед, систематичним пошукам нових технологічних можливостей.

Підприємство формує власну інноваційну політику, орієнтуючись на державну інноваційну політику, що визначає пріоритетні напрямки розвитку і забезпечує підтримку, власні інтереси й ресурсні можливості, а також потреби ринку (див. рис. 1).

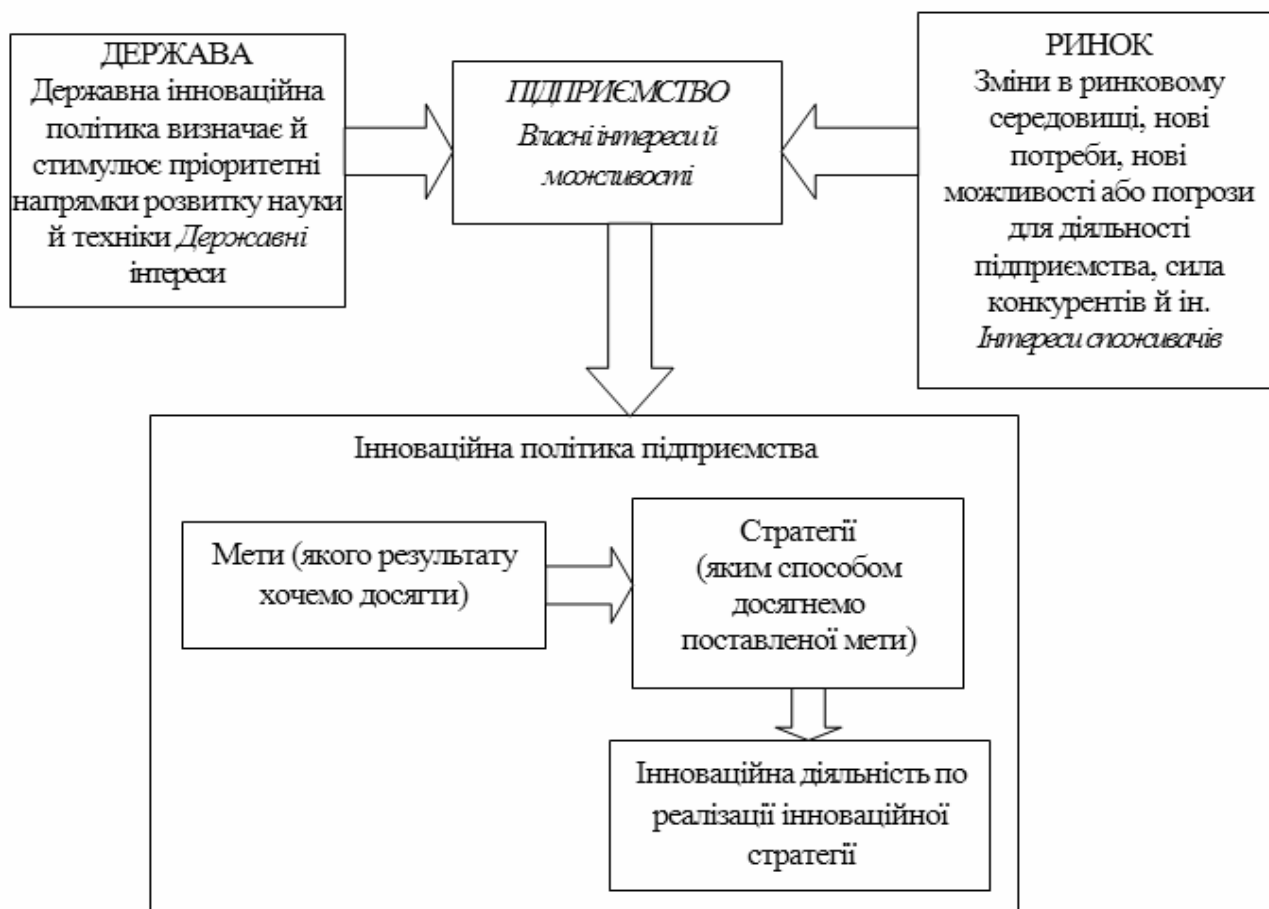

Рис. 1. Фактори впливу на формування інноваційної політики

За умов конкуренції сильні позиції буде мати підприємство, що гнучко реагує на потреби ринку. Тобто мова йде про інновації, що стають ключовим фактором конкурентноздатності підприємства, а інноваційна політика – основою підприємницької політики. Кінцевою метою існування будь-якого підприємства є одержання прибутку. Останній в умовах конкуренції товаровиробників безпосередньо пов'язаний з конкурентноздатністю продукції підприємства. Продукція, в свою чергу, є конкурентноздатною, якщо вона задовольняє потреби ринку. Динаміка факторів ринкового середовища приведе до зміни або виникнення нових потреб, тому пропозиції підприємства повинні постійно вдосконалюватися, а інноваційна політика – провадиться свідомо.

У загальному виді причини введення інновацій можна розділити на дві основні групи:

– прибуток підприємства знижується – підприємство розраховує стабілізувати прибуток;

– прибуток підприємства перебуває на запланованому рівні – підприємство приймає рішення про збільшення існуючого прибутку за рахунок введення інновації.

У реальному житті причин значно більше, і вони утворюють підгрупи цих основних груп. Тому, у підприємницькій сфері поняття «інновація – розвиток – прибуток» тісно пов'язані між собою.

Особливість інноваційної діяльності в ринкових умовах полягає, насамперед, у її орієнтації на попит споживача. Рішення внутрішніх інноваційних завдань підприємства як виробника так чи інакше має підлеглий характер. При умовах конкуренції сильні позиції буде мати підприємство, що гнучко реагує на потребі ринку й здатне задовольнити нову потребу або ж запропонувати новий або поліпшений засіб задоволення існуючої. Тобто мова йде про інновації, що стає ключовим фактором конкурентноздатності підприємства, а інноваційна політика – основою політики підприємницької. Характер взаємин «інновації – підприємство» в умовах ринку ілюструє схема, наведена на рис. 2.

Рис. 2. Система взаємин «ринок – підприємство – інновації»

Прибуток в умовах конкуренції товаровиробників безпосередньо пов'язаний з конкурентноздатністю пропозиції (наприклад, товарного портфеля) підприємства. Пропозиція

ж є конкурентноздатною, якщо вона задовольняє потреби ринку. Динаміка факторів ринкового середовища приведе до зміни або виникнення нових потреб, тому пропозиція підприємства повинна постійно вдосконалюватися, а інноваційна політика – проводитися свідомо.

На більшості машинобудівних підприємств сьогодні наявна ситуація, коли їх продукція має споживачів та надходить виторг, а технологія, за якою працює виробництво, не оприбуткована. Не викликає сумнівів: якщо щось не враховане, то виникає можливість використовувати це без згоди власника, при цьому знижується собівартість, переплачується податок на прибуток, не формуються відповідні фонди розвитку.

У разі, якщо видатки підприємства не можуть бути підтверджені документально або підтверджуються не повністю, вони вираховуються за існуючими нормативами. Пільга для авторів: право вивести з-під оподаткування 30 % від суми винагороди, отриманої за перші два роки використання об'єкта інтелектуальної власності.

ВИСНОВКИ

Інноваційна політика передбачає об'єднання технічної політики й політики капіталовкладень. Але на сьогоднішній день інноваційна діяльність як об'єкт управління недостатньо розроблена, практично не розглядалася в комплексі з об'єктами інтелектуальної власності, що спричинило відсутність обґрунтованої довгострокової концепції розвитку ринку інновацій та інноваційного розвитку економіки машинобудівних підприємств.

Інтелектуальні ресурси, також як і матеріальні ресурси, можна враховувати при виробництві продукції, зробити об'єктом купівлі-продажу, застрахувати, внести в статутний капітал, передати в заставу й у довірче керування. Однак нерозуміння особливостей оформлення й обліку корисної для підприємства інформації часто не дозволяє перетворити її в активи й включати в господарський оборот для зменшення витрат і одержання додаткового доходу.

Введення об'єктів інтелектуальної власності в господарський оборот має економічне підґрунтя. Це дозволяє визначити вартість продажу патенту, авторських прав тощо, при інвестуванні засобів у створення об'єктів на основі винаходів, при внесенні об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємств, визначенні розміру винагороди авторам розробок і т. д.

Використання на машинобудівному підприємстві об'єктів інтелектуальної власності необхідно для правильного відслідковування прав і обов'язків усіх суб'єктів інтелектуальної власності. Неврахування цього факту може привести до ряду юридичних наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грудницький П. *Опыт с инновационной экономикой* / П. Грудницький // *Експерт Казахстан*. – 2007. – № 5. – С. 107.
2. *Интеллектуальная собственность: объекты, право, бухгалтер, контроль, ответственность, налогообложение, лицензионное/нелицензионное ПО* / [А. Иванченко, А. Свириденко, Н. Самило и др.]. – Х. : Фактор, 2008. – 256 с. : табл. – Библиогр.: С. 247–251.
3. Белов В. В. *Интеллектуальная собственность. Законодательство и практика применения. Практическое пособие* / В. В. Белов, Г. В. Виталиев, Г. М. Денисов. – 2 изд., перераб. и доп. – М. : Юрист, 2006. – 351 с.
4. *Економіка й організація інноваційної діяльності* : підручник / Під ред. проф. О. І. Волкова, проф. М. П. Денисенка. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 960 с.
5. *Конституція України від 28 червня 1996 р. Офіційне видання*. – К. : Право, 1996. – 63 с.
6. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІ, із змінами від 22.05.2003.
7. *Правила складання і подання заявки на видачу свідоцтва на знак для товарів і послуг, затверджені наказом Держпатенту України від 28.07.1995 № 116 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 02.08.1995 за № 276/812 в редакції наказу Держпатенту № 72 від 20.08.1997.*

Стаття надійшла до редакції 08.09.2011 р.